

ИҚТИСОДИЁТНИ СОЛИҚЛАР ОРҚАЛИ БОШҚАРИШ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

С.Р.Ботирова

Мамлакатимизда юқори барқарор ўсиш суръатлари ва макроиқтисодий мутаносиблиги таъминланиши билан бир қаторда ўтган йиллар давомида жамият турмуш фаровонлиги ва барқарор иқтисодий ўсишни таъминлашга қаратилган давлат фискал (бюджет-солиқ) сиёсатининг оқилона қўлланилиши туфайли бир қатор ижобий ютуқларга эришилди.

Ҳозирги шароитда мамлакат иқтисодиётини модернизациялаш, солиқ тизимидаги иқтисодий ислоҳотларни янада такомиллаштириш ва уни амалга ошириш, солиқларнинг рағбатлантирувчи функциясини кучайтириш, кичик бизнес субъектларини ривожлантириш ва унинг иқтисодиётда тутган ўрнини янада мустаҳкамлаш ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг энг муҳим масалаларига айланиб бормоқда.

Бугунги кунда жамият иқтисодий тараққиётига эришиш йўлида давлат фискал сиёсатини самарали қўллаш масаласи анча долзарб ва тадқиқ этилиши лозим бўлган мавзулардан саналади. Замонавий фискал сиёсат давлат молиявий ресурсларидан оқилона фойдаланиш орқали иқтисодий ўсишни таъминлашга ва иқтисодиётдаги нохуш ҳолатларни бартараф этишга қаратилган бўлади. Унинг асосий мақсади барқарор иқтисодий ўсишни таъминлашга қаратилган иқтисодий цикл тебранишларини ва инфляцияни жиловлаш ҳамда юқори бандлик даражасига эришиш ҳисобланади. Юқорида зикр этилган мақсадларни рўёбга чиқаришда давлат фискал сиёсати давлат бюджети харажатлари ва даромадларини ўзгартириш орқали эришилади.

Иқтисодиётнинг турли соҳаларидан олинадиган даромадлардан солиқ ундириш ва тақсимлаш жараёнида қиймат мутаносиблигини таъминлаш учун

шарт-шароит яратилиши солиқларни менежмент функциясида ўз ифодасини топади ва янада такомиллашади. У орқали солиқ солиш самарадорлиги баҳоланади, солиқ сиёсати ва солиқ тизимига қандай ўзгартиришлар киритиш зарурати аниқланади. Солиқларнинг назорат функциясини самарали амалга ошириш, биринчи навбатда, солиқ интизомига боғлиқ. Бу функциянинг моҳияти солиқ тўловчиларнинг (юримдик ва жисмоний шахсларнинг) белгиланган солиқларни ўз вақтида ва тўлиқ тўлашини таъминлашдан иборат. Солиқ функцияларини амалга ошириш давлатга, иқтисодийга, ишлаб чиқаришнинг барча жараёнларига амалий таъсир кўрсатиш имконини беради.

Ривожланган давлатлар тажрибаси иқтисодий ривожланишнинг ҳозирги босқичида солиқларнинг анъанавий функцияларига тегишли ўзгартиришлар киритиш заруратини туғдираётганидан далолат беради. Солиқлар ва уларнинг функциялари иқтисодийни модернизация ва диверсификация қилишни, инвестициявий фаолликни, ресурсларни тежашни рағбатлантириши зарур. Иқтисодий ўсиш ва уни рағбатлантириш шароитида солиқ солиш – давлатнинг иқтисодий тартибга солишнинг энг фаол усулларида биридир. Бу иқтисодий ўсишни ва ижтимоий жараёнларни кучайтириши ёки пасайтириши мумкин. Хорижий мамлакатларда иқтисодий солиқлар ёрдамида тартибга солиш инқирозга қарши дастурларнинг энг таъсирчан воситаларидан ҳисобланади.

Давлат барча субъектлар учун ўрнатилган солиқ ставкаларини пасайтириш, солиқ солинадиган базани камайтириш, солиқ тўловлари муддатини узайтириш, солиқ кредитлари ажратиш ва бошқа чоралар билан муайян корхоналар ва фуқароларни молиявий қўллаб-қувватлайди. Давлат бу солиқлар ва йиғимлардан тушган маблағни, биринчи навбатда, сарф қилинган ресурсларни (энг аввало, табиий ресурсларни) тиклаш, шунингдек, иқтисодий ўсишни таъминлаш учун ишлаб чиқаришга жалб қилиш кўламларини кенгайтиришга йўналтиради.

Солиқларнинг тартибга солиш функцияси ижтимоий-иқтисодий хусусиятга эга бўлиб унинг воситасида аҳоли таркибидаги айрим ижтимоий гуруҳлар

даромадлари ўртасидаги нисбатнинг мутаносиблиги назорат қилиб турилади. Солиқларни тартибга солиш функцияси йўналишининг роли, айниқса иқтисодий инқирозлар пайтида кучаяди. Бундай вазиятларда иқтисодиётнинг сердаромад соҳалари ва сердаромад жисмоний шахслардан ундириладиган солиқлар миқдори оширилади, қўшимча ундирилган маблағлар аҳолининг кам таъминланган қатламлари ижтимоий ҳимоясини кучайтиришга йўналтирилади.

Солиқлар функцияларини амалга ошириш давлатга, иқтисодиётга, ишлаб чиқаришнинг барча жараёнларига амалий таъсир кўрсатиш имконини беради. Ривожланган давлатлар тажрибаси иқтисодий ривожланишнинг ҳозирги босқичида солиқларнинг анъанавий функцияларига тегишли ўзгартиришлар киритиш заруратини туғдираётганидан далолат беради. Шу маънода солиқлар ва уларнинг функциялари иқтисодиётни модернизация ва диверсификация қилишни, инвестициявий фаолликни, ресурсларни тежашни рағбатлантириши зарур.

Бизнингча, солиқ юкини ҳаддан ортиқ қисмини табиий ресурслардан фойдаланганлик учун солиқларга юклаш солиқларнинг адолатлилик тамойилига зид келади. Тўғри, бу ҳолат бир томондан иқтисодиётни эркинлаштириш шароитига мос келиши мумкин. Чунки, солиқ юкининг асосий қисми ресурс солиқларига тўғри келса, солиққа тортиш манбаи хўжалик субъектларининг фойдаси бўлгани билан фойдани яширишга бўлган интилиш ҳеч қандай маъно касб этмайди, чунки ресурс солиқлари учун солиқ солиш объекти ресурслардан фойдаланиш миқдори ҳисобланади. Лекин, бунда солиқларнинг адолатлилик тамойилининг бузилиши хўжалик субъектларининг тадбиркорлик шаклига мувофиқ тарзда амалга ошади. Тадбиркорликнинг барча шакллари фойда олишга қаратилса-да, улар бу мақсадга қаратилган фаолиятида табиий ресурсларни турли миқдорда истеъмол қилади. Айрим ҳолларда эса солиқ ундириш кўзда тутилган табиий ресурслардан бевосита фойдаланилмаслиги ҳам мумкин.